

СКУЛПТУРА И ХУДОЖЕСТВЕНИ КОНСТРУКЦИИ – ОТ АТЕЛИЕТО ДО МОНТАЖА

Николеа Иванова-Стоимирова

Резюме: Статията „Скулптура и художествени конструкции – от ателието до монтажа“ представя пътя, който изминават заедно скулпторът и скулптурата – от зараждането на идеята до експонирането в конкретна среда. Целта на този текст е да запознае публиката с процесите, които извеждат завършената визия на едно пластично произведение. Необходимостта от подобно задълбочено изследване е провокирана от факта, че зрителите стават свидетели на крайния резултат, но често действията, довели дотам, остават загадка. В изложението е анализирана терминологията, като са разяснени понятията „скулптура“ и „художествени конструкции“, валидни за целия обем на статията, взаимодействието на пространственото изкуство с околната среда. Изготвена е класификация на скулптурните произведения въз основа на специфични критерии. Представени са етапите от творческия процес, като е обърнато специално внимание на ролята на субективния фактор върху него – отделните стъпки зависят от индивидуалния опит и предпочитанията на автора.

Ключови думи: скулптура, художествени конструкции, творчески процес, изработка на скулптура, създаване на пластика

„Визуални изкуства“ е събирателно понятие, което включва широк спектър от изкуства – класическите двуизмерни и триизмерни, а в съвременните търсения на визуалните артисти се наблюдават и нови решения, които преодоляват ограниченията, налагани от пространството и от материала (видеоарт, хепънинг, пърформанс...). Авторите провокират публиката, създават интерактивни произведения, които се развиват в реалната и алтернативната дигитална среда. Рамките се разширяват и често дори напълно изчезват, зараждат се нови форми, които съдържат елементи от различни класически и съвременни изразни похвати. Тази жива материя, която претърпява постоянно развитие, е субективна като възприятие, тъй като голяма степен зависи от персоналния поглед на наблюдаващия. Влияние оказва и индивидуалният подход на самия художник, предопределен от неговата естетическа и артистична позиция, концептуална и пространствена гледна точка.

Обикновено, при изучаване на конкретна творба, спонтанно или съзнателно, зрителят си задава въпроса: „Какво ли е искал да внуши авторът?“. Често интерес представляват и артистичните действия, определили завършения облик на произведението: „Как е направено?, Как е постигнат този ефект?...“ и т.н.

Фокусът в настоящата статия е насочен именно към онези въпроси, които се отнасят до процеса от зараждането на идеята до експонирането на една пластична работа.

Най-ранните скулптурни творби, известни до този момент, се появяват още в епохата на палеолита (сред най-известните примери е „Венера от Вилендорф“, създадена в периода 30 – 24 хил. пр.н.е.). Пространствено-образните произведения, създадени в период от близо 40 000 години, често са категоризирани в различни групи на базата на специфични критерии: времеви, пластични, географски, тематични, технологични и т.н. Тези класификации обикновено са съставяни от гледна точка на изследователите, които запазват дистанция спрямо изследваните обекти.

Основната цел на настоящия текст е публиката да се запознае с работата на скулптора от гледната точка на самия скулптор.

Извън полезрението остават субективните естетически възгледи, както и сюжетните или времевите специфики на пластичното произведение, но е наложително бъде направено разграничение между понятията *скулптура* и *художествена конструкция*

Скулптурата е изцяло изкуство¹, което борави с пространството² – празното и запълненото, т.е. формата и обемът, които авторът изпълва с материал, трябва да бъдат в пропорционална хармония със заобикалящия го „въздух“. Представа, че пластичната творба е самостоятелен организъм, който може да съществува във всеки един пространствен контекст (в интериор или в екстериор), е непълна, тъй като тя трябва да „живее“ в хармония с околната среда – дали в унисон или контраст, зависи от замисъла и естетиката на самото произведение. „В някои модерни скулптури, замислени като едно желано целево „подреждане“ с пространствени ефекти и като естетическа комбинация от обеми и празнини, реалното физическо пространство вече престава да бъде само по себе си пространство-ограничение или пространство-среда.

¹ Според някои художници скулптурата е начин за изказ, за изразяване (Антон Дончев: „Скулптурата е това, което е и живописата, графиката, керамиката и дърворезбата. Това са възможности на различните материали...“; Богомил Николов: „Скулптурата е един от многото езици – знаци и символи...“). Цит. по **Кънчев**, Иван. *Творците говорят*. София: Магоарт, 2019, с. 76, 85. [**Kanchev**, Ivan. *Tvortsite govoryat*. Sofiya: Magoart, 2019, p. 76, 85].

² Повече за взаимодействието между пластичните форми и пространството виж **Полякова**, Наталия. *Скулптура и пространство*. София: Български художник, 1986. [**Polyakova**, Nataliya. *Skulptura i prostranstvo*. Sofiya: Balgarski hudozhnik, 1986].

Превръща се в цялостно естетическо пространство, интегрирано в композицията – издълбани (вдълбнати), обитаеми скулптури и т.н.³. Художествената конструкция до голяма степен може да бъде разглеждана и като скулптурно произведение – пространствена артистична проява, създадена от реален материал, която взаимодейства с околната среда. Основните отлики се отнасят до технологични и концептуални особености, които не са обект на настоящото изследване. При последователен преглед на терминологията може да се изведе твърдението, че художествените конструкции по своите пространствени специфики биха могли да бъдат приобщени към термина „скулптура“, както е прието за целия обем на този текст.

Приведена е класификация на скулптурните произведения въз основа на различни критерии, която ще бъде полезна при детайлизирането на конкретни аспекти от процеса по създаване на пластичната работа:

Пластична обработка и визуално въздействие. Кръглата (облата) скулптура предполага възможност за възприемане от всички страни, като всяка гледна точка предоставя различна пространствена информация. Релефът във всички негови разновидности (орелеф, барелеф, контрарелеф) е препоръчително да бъде наблюдаван фронтално, тъй като при поглед от други позиции е възможно образът да претърпи ракурсни съкращения, които го деформират и видоизменят.

Взаимодействие със средата. В зависимост от разположението на една пластика тя бива интериорна или екстериорна. Интериорните скулптури са предназначени за експониране на закрито – в галерии, в различни обществени или административни сгради, в лично или колекционерско пространство. Екстериорните художествени конструкции най-често са разполагани на открито – в природна или градска среда. Тези произведения обикновено са с големи размери, съобразени със заобикалящата площ, като понякога съставят цели ансамбли.

Размер и „функция“ (адресат). Творбата може да бъде кавалетна⁴ и монументална⁵. Обикновено понятието монументален се употребява за големи по размер скулптури, които са създадени за определено пространство (обикновено във външна среда). Въпреки това монументалността като характеристика на формата, при която е постигнат баланс в пропорциите и мащаба, може да бъде присъща и на малка по размер работа.

³ **Динев**, Митко. Скулптурата. Проблеми на изкуството, 1988, № 1, с. 32. [Dinev, Mitko. Skulpturata. Problemi na izkustvoto, 1988, no. 1, p. 32.]

⁴ От cavalletto (ит.) – триножник, статуи – творбата е със самостоятелен характер, мобилна – може да бъде поставена в различен контекст.

⁵ От mnemosynon (гр. гръцки) и от: moneo, monere (лат.) – „да напомня“, „да съветва“, „да предупреждава“ – това значение се отнася, преди всичко, към мемориалното, паметниковото изкуство.

Материал. Конструкции от траен или нетраен материал. Тази категория до голяма степен е свързана с предишната, тъй като адресатът на пластиката е един от факторите, които определят технологията на изработка.

Статична и кинетична скулптура. Кинетичната съдържа елементи, които се движат.

Скулптури с допълнителни ефекти. Произведението включва и компоненти като звук, светлина, специфични флуиди и т.н.

Посочените категории се отнасят предимно до конструктивни и технологични критерии, които са необходими за разбирането на работния процес.

В изложението е представен творческият път, като подробно е разгледан всеки етап – от формирането на концепцията до експонирането на завършената работа. Важно е да се вземе под внимание фактът, че всеки автор има свой личен подход, т.е. възможно е стъпките да протекат в различен ред или да бъдат добавени и нови.

На първо място е идеята⁶. Този етап е основен – без него не може да съществува нито едно произведение на изкуството. Зараждането на една пластика може да бъде резултат от моментно състояние или емоция⁷, които да определят посоката на развитие – това е най-спонтанният и непринуден начин за формиране на един образ. В този случай авторът адресира творбата към определена публика или пространство едва след като го завърши. Често концепцията, замисълът са функция на предварително зададени параметри – установена тема, конкретно пространство за експониране, посочен размер, материал за изработка, време за изпълнение и др. Те зависят в известна степен и от това дали произведението ще бъде предназначено за изложба, конкурс, симпозиум, или за друг формат със строго фиксирани правила. Тези фактори дефинират художествената конструкция още от първия етап, като определят професионалния подход в този и следващите етапи.

Обикновено **идеята се развива и изяснява чрез рисунки на обекта**⁸, които представят скулптурата от различни гледни точки. Този подход

⁶ Аделина Попнеделева: „Първо в ума ми идва някакъв смътен образ, понякога и по-конкретен. Това е нещо като идея, която ти се появява...“; Емил Бачийски: „При мен в началото е идеята – тема или заглавие...“; Захари Каменов: „– Коя е първопричината на нещата? – За мен това е идеята, на която е подчинено всичко...“. Цит. по **Кънчев**, Иван. Цит. съч., с. 54, 175, 194. [**Kanchev**, Ivan. Op.cit., p. 54, 175, 194.]

⁷ Анжело Красини: „Два са пътищата. Единият е, когато нещо ме впечатли като обем, ритъм, композиция... Другият начин е поръчковият. Тогава имам тема...“. Цит. по **Кънчев**, Иван. Цит. съч., с. 70. [**Kanchev**, Ivan. Op.cit., p. 70.]

⁸ Георги Донов: „Работя по идеи, които идват с натрупванията... Първото нещо, което правя са рисунки. Така се опитвам да избистря и конкретизирам нещата...“. Цит. по **Кънчев**, Иван. Цит. съч., с. 137. [**Kanchev**, Ivan. Op.cit., p. 137.]

предлага нови решения на пространствените задачи, които са част от проблематиката на пластичната творба, разкрива нови ракурси и спомага за развитието на силуета. Постепенно, след разработката на нужното количество скици, авторът оформя композицията. Понятието композиция е комплексно. То включва естетически, конструктивни, технологични компоненти – от цялостната визия до най-малкия детайл; разположението на частите една спрямо друга; ситуацията на елементите в околната среда; общото разположение спрямо заобикалящото пространство – взаимодействието между малкото и голямото. „Терминът композиция включва и асоциира теоретично две понятия. Първото е т.нар. инвенция и се отнася до избора на елементи към някаква тема, идея или определен сюжет (избор на фигури, места грехи и аксесоари във фигуративната скулптура). Второто – диспозицията или разполагането, третира разпределението в определен ред на различните елементи и фигури в дадено пространство или повърхнина...“⁹; „Действително композицията е изразител на идеята... Тя трябва да носи още и личен почерк“¹⁰.

След артистичните рисунки и свободните скици авторът трябва да уточни **пропорциите и размерите** на всеки елемент, съотнесен към общата форма. На този етап се изготвя проект. За скулптури, предназначени за определено пространство, за такива, които трябва да отговарят на предварително зададени условия (време за изпълнение, материал и др.), както и за работи, предвидени за представяне в рамките на определена изложба или конкурс, тази фаза е от особена важност. Тук се определят параметрите на пластичното произведение, уточняват се размерите, като се отчита и контекстът, в който то ще бъде ситуирано. За пълноценното извършване на тези действия художникът често изработва макет, който представя идеята в мащаб. В случай че мястото, в което произведението ще бъде разположено, е определено предварително, част от средата също може да бъде включена в макета – по този начин творбата се съгласува с околното пространство и заобикалящите я структури – архитектурни или природни, интериорни или екстериорни. Умалените модели обикновено са направени от лесен за обработка материал, но съобразен с проекта. Тази стъпка е тясно обвързана с предходната, но е и определяща за следващата – изборът на материал за реалната скулптура.

След като формите и размерите на пластичната конструкция са прецизирани, авторът трябва да избере подходящ **материал за изпълнение** по проекта. „Материалът има особено голямо значение за художественото

⁹ **Динев**, Мумко. Скулптурата. Проблеми на изкуството, 1988, № 1, с. 33. [Dinev, Mitko. Skulpturata. Problemi na izkustvoto, 1988, no. 1, p. 33.].

¹⁰ **Далчев**, Любомир. За монументалната творба. Изкуство, 1962, № 6, с. 11. [Dalchev, Lyubomir. Za monumentalnata tvorba. Izkustvo, 1962, no. 6, p. 11.].

въздействие на произведението. Материалът може да провали и може да изяви творбата... Забравя се, че реализираното произведение е рожба на едно сътрудничество между твореца и материала. Разбира се, използването на спецификата на материала не ограничава творческата изява. Всъщност това я канализира, като ѝ дава определени рамки и сила¹¹. Този етап от създаването на една скулптура е определящ за нейния краен облик. Често скулпторите обмислят от какъв материал да моделират творбата си още в самото начало – от момента на формулирането на идеята, тъй като материалът до голяма степен определя и подхода, който ще бъде приложен при изработката. Методът и материалът са важни не само за визията на работата – те определят и технологичното време, което ще отнеме нейната реализация. Материалът е тясно обвързан и с местоположението, което ще заема конкретна пластика – външно или вътрешно пространство, тясно или обширно, градско или природно. Произведенията, които ще се намират на открито обикновено се изработват от трайни материали като различни видове камък, метали и техните сплави, дърво (обработено по съответен начин), бетон, съвременни устойчиви полимерни съединения и т.н. Разнообразието от материали при интериорните творби е по-голямо, тъй като, разположени на закрито, те са защитени от външни фактори и атмосферни влияния. Това позволява композицията да бъде решена и в по-нетрайни материали, например хартия.

След скицирането, проектирането, създаването на макет и подборът на способности и техники за изпълнение скулпторът е готов да пристъпи към физическата **изработка на произведението**. Този процес е дълъг, авторът трябва да се придържа към параметрите, определени в предходните етапи. Дейността по моделирането в реален размер се извършва професионално с помощта на специални инструменти и машини в ателиета, работилници, фабрики, където авторът сам или с помощта на колеги (когато характерът на творбата го изисква) постепенно изработва скулптурата.

Тази фаза приключва с нанасянето на финалните щрихи, които имат ключово значение за окончателната визия на работата. Дейностите по завършването на едно триизмерно произведение се различават спрямо технологичните особености на подобрения материал, но желаният ефект е еднозначен – елегантен завършек на детайлите, почистване на отделните компоненти.

Финалната стъпка е **разполагането на художествена конструкция** в определеното за нея пространство („Мястото дава облика, размерите и влияе осезателно за оформянето на композицията. Мястото определя

¹¹ Пак там, с. 11. [Ibid., p.11].

мащаба, ако щете, и стила на творбата“)¹². В зависимост от това дали ще бъде в затворено помещение или на открито се избират и съответните методи на монтаж. Работите, които е предвидено да бъдат в интериор, в повечето случаи са с камерен характер и са по-лесно преносими. Те могат да бъдат експонирани върху постамент или да се оставят свободно стоящи върху собствената си основа. При произведенията, които се разполагат във външна среда, монтажът изисква голямо внимание и технологични познания, тъй като конструкцията трябва да бъде стабилна и устойчива на атмосферните влияния (например силни ветрове), да бъдат предвидени отвори за оттичане на дъждовна вода. Много важен фактор е и безопасността на публиката – не трябва да има опасни конструктивни елементи и не трябва да се допуска никакъв компромис с монтажа. Често при проектирането, изработката и монтажа на една художествена конструкция (особено, когато става въпрос за работа с голям размер, предназначена за публично пространство) се формира екип от специалисти, който освен автора на идейния проект може да включва скулптори, архитекти, инженери.

Настоящият текст до голяма степен обобщава собствения опит на автора като художник, работещ в полето на съвременното изкуство. Основната цел, заявена още в началото, е да запознае публиката както с отделните фази в създаването на едно пластично произведение (от възникването на идеята до реализацията и поставянето в среда), така и с някои проблеми, с които скулпторът се сблъсква в ежедневната си практика. Творческият процес е субективна материя – всеки автор изработва схема за работа, базирана на професионалния му опит. Въпреки това създаването на пластична художествена конструкция за интериор или екстериор следва логически път, който трябва да бъде изминат. Скулптурата е „бавно“ за изработка изкуство, което изисква търпение и постоянство – много често крайният резултат се разминава с първоначалния замисъл като визия, но е важно да запази и изрази концепцията и енергията на автора.

Познаването на процеса и на сложностите, които възникват при създаването на художествена конструкция, могат да приобщат зрителя ценител, зрителя любител и да го провокират да търси концепцията, скрита „под повърхността“ на дадена пластика.

¹² Пак там, с. 11. [Ibid., p. 11.].

БИБЛИОГРАФИЯ

Далчев, Любомир. За монументалната творба. *Изкуство*, 1962, № 6, с. 10-12. [Dalchev, Lyubomir. Za monumentalnata tvorba. *Izkustvo*, 1962, no. 6, p. 10-12.].

Динев, Мумко. Скулптурата. *Проблеми на изкуството*, 1988, № 1, с. 30-34. [Dinev, Mitko. Skulpturata. *Problemi na izkustvoto*, 1988, no. 1, p. 30-34.].

Кънчев, Иван. *Творците говорят*. София: Магоарт, 2019. [Kanchev, Ivan. *Tvortsite govoryat*. Sofiya: Magoart, 2019.].

Полякова, Наталия. *Скулптура и пространство*. София: Български художник, 1986. [Polyakova, Nataliya. *Skulptura i prostranstvo*. Sofiya: Bgarski hudozhnik, 1986.].

SCULPTURE AND ARTISTIC CONSTRUCTIONS – FROM THE STUDIO TO THE EXHIBITION SITE

Nikoleta Ivanova-Stoimirova

Abstract: The present article outlines the entire process which the sculptor and the sculpture undergo together – from the very moment when the initial idea is conceived all the way through to the artwork’s exhibition in a particular site or environment. The aim of this text is to acquaint the reader with the processes involved into the completion of the final vision. The need for such an in-depth research has been justified by the fact that viewers perceive only the end result, while the particular actions and steps that have preceded it remain a mystery.

The article analyses the relevant terminology and clarifies the meanings of the terms “sculpture” and “artistic constructions” used widely in the text, as well as the interaction between spatial art and environment. A classification of sculptural artworks on the basis of specific criteria is suggested. The stages within the creative process are presented and the role of the subjective factor is particularly highlighted as the steps largely depend on the individual experience and preferences of the artist.

Keywords: sculpture, artistic constructions, creative process, creating a sculpture